

Formy transakčního sexu mezi muži v Praze (1999–2004)*

TIMOTHY MCCAJOR HALL**

University of Chicago, Chicago, USA

Forms of Transactional Sex in Prague among Young Men Who Have Sex with Men (1999–2004)

Abstract: Since 1989, Prague has become a major destination for gay tourists and for sex tourists of all orientations from Western countries. To date, relatively little attention from policy or social theory perspectives has focused on males involved in sex work in Czech Republic. Based on the author's fieldwork in the gay community in Prague during 1999–2002 with follow-up visits in 2004–2006, this article looks at the experiences of young men (especially gay-identified men) involved in homosexual sex work in Prague, describes their relationship to the mainstream gay scenes in Prague in several phases since the mid-1990s, and discusses problems they face. Findings include the following: 1) *Transactional sex* exists on a continuum – ranging from one-time explicit exchanges of sex for money, through flirting for drinks, to longer-term relationships strongly motivated by financial considerations. 2) The latter types provide both a potential point of entry to sex work and a point of contact or plausible deniability on the gay mainstream. 3) Young men involved in various forms of sex work provide one of the major encounter points between Western tourists and native Czechs and Slovaks; this has been aggressively marketed in Western Europe and North America since the mid-1990s by pornographers, both Czech and foreign. 4) Male sex work does not generally provide a long-term career in Czech Republic; many former sex workers appear to end up in jobs such as bartending or as tour guides, where they can use their language skills and customer service experience.

Keywords: male prostitution, sex work, homosexual, ethnography, Czech Republic.

Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2007, Vol. 43, No. 1: 89–109

* Děkuji Robertovi, Richardovi, Petrovi, Tomášovi a Oldovi za přátelství a pomoc, které mi poskytovali po dobu mého terénního výzkumu. Rovněž děkuji Fabiano Golgovi, jeho výzkumnému asistentovi a dále Ivo Procházkovi, Petru Prokopíkovi, Jamesi Quinovi, Jaroslavu Zvěřinovi a László Sümeghovi za možnost vést s nimi podnětné rozhovory na téma tohoto článku i jiná témata. Leyla Keough, Jocelyn Marrow, Matthew Wolf-Meyer a tři anonymní recenzenti poskytli cenné komentáře ke starším verzím. Výzkum a psaní textu zčásti podpořily následující granty a instituce: Jacob K. Javits Fellowship (US Dept. of Education, PR# P170A70655); the Medical Scientist Training Program at UCSD School of Medicine (NIH General Medical Sciences #5T32GM07198), the Office of Behavioral and Social Research, National Institute on Aging (training grant 5 T32 AG000243), the National Institute of Mental Health (training grant #5 T32 MH019098-15).

** Veškerou korespondenci posílejte na adresu: Timothy M. Hall, Dept. of Comparative

Úvod

Po roce 1989 se Praha stala v regionálním i celosvětovém měřítku známým cílem homosexuálních turistů a sexuálních turistů hetero- i homosexuálního zaměření [Golgo 2003: 14–15]. Vedle historie, architektury a piva je do Prahy mohla lákat i skutečnost, že je hlavním městem země, jež je nejen vlastní světově známých supermodelek, ale také mnoha mladých mužů, kteří se v západních zemích stali slavnými jako hvězdy fenomenálně úspěšných gay pornofilmů. Turistické průvodce i turisté, kteří Prahu líčí jako „nový Amsterdam“ [Doležalová 2003], navozují obraz dekadentního města, jež není pro západního návštěvníka nákladné a vyznačuje se nízkou úrovní sociálního odsuzování a mírnými právními restrikcemi v oblasti požívání alkoholu [Bútora 1995; Hall 2005], rekreačních drog [Csémy 1999] i příležitostného sexu heterosexuální a homosexuální povahy.¹

Tento mezinárodní marketing Prahy jako sexuálního ráje hluboce ovlivnil ekonomiku a sociální strukturu života místních gayů. Vedle významného heterosexuálně orientovaného sexuálního průmyslu fungujícího v Praze a městech českého pohraničí existuje zejména v Praze také rozsáhlý sexuální průmysl zaměřený homosexuálně, který se rozvíjí souběžně s podniky určenými většinové gay komunitě a v těsné interakci s nimi. K místům homosexuálně zaměřené sexuální práce patří penziony, jež navštěvují turisté mající zájem o služby prostitutů, strip-týzové kluby a sauny. Pro homosexuální obyvatele Prahy je obtížné o těchto aktivitách nevědět, protože často pronikají i do prostředí barů, kaváren a diskoték navštěvovaných příslušníky většinové gay komunity. Současně neexistuje jasná dělící čára mezi muži věnujícími se sexu za odměnu, ať již v podobě explicitních peněžních plateb nebo méně přímých forem směny, a ostatními. Vzhledem k tak snadné dostupnosti komerčního sexu a tak zjevnému prospěchu, který z něj může plynout, se jej v určité míře účastní mnozí homosexuálně orientovaní ado-

Human Development, University of Chicago, 5730 South Woodlawn Avenue, Chicago, IL 60637-1603, USA, e-mail: mccaigor@post.harvard.edu.

¹ Diskurzy sexuální tolerance je obtížné hodnotit: či chování a postoje, jaké jejich stránky, které formální právní úpravy a ve srovnání s čím nebo kým? Podle řady „objektivních“ měřítek jsou v České republice postoje k sexualitě liberálnější než v mnoha západních zemích: například poměrně nízká zákonná věková hranice pro pohlavní styk, faktická legálnost sexuální práce dospělých, otevřené zobrazování sexuality a nahoty v médiích, jež obvykle nevyvolává kontroverze, a v nedávné době schválení registrovaného partnerství osob stejného pohlaví. Česká republika patří také k evropským zemím s nejmenším podílem věřících osob [Froese 2005]. Rozdíly mezi ČR a některými dalšími východoevropskými zeměmi jako třeba Rumunskem a Ruskem, kde v 90. letech byly homosexuální osoby a skupiny nadále vystaveny pronásledování, jsou obrovské [Štulhofer, Sandfort 2005]. Tyto „tolerantní“ postoje a chování se však objevují zejména ve městech a u mladších věkových skupin, zatímco mnozí starší obyvatelé ČR a ti, kteří nebydlí ve velkých městech, na mimomanželskou a jinou než heteronormativní sexualitu pohlížejí dvojznačně nebo s odporem [Janošová 2000; Hall 2003]. Zkušenosti turistů, kteří navštívili metropoli, jako je Praha, samozřejmě odrážejí jen nepřímý každodenní život většiny obyvatel ČR, zvláště mimo největší městská centra.

lescenti a mladí muži – alespoň dočasně nebo příležitostně. Při značném rozsahu a relativní viditelnosti komerčního sexu mezi muži v Praze je překvapivé, že se dosud věnovalo tak málo pozornosti jeho různým formám.

Transakční sex

Odborná literatura dosud z velké části zkoumala ženské sexuální pracovnice odděleně od jejich širšího sociálního kontextu a zaměřovala se zejména na pouliční prostitutky a prostitutky v nevěstincích [Agustín 2005a]. Podobně i méně rozsáhlá literatura o mužích věnujících se komerčnímu sexu s mužskými zákazníky se až na pár výjimek [např. Parker 1999; Quin 2005] obecně soustředila na nejsezenačnější témata pouličních [Koken et al. 2005] a transgenderových prostitutek [Kulick 1998; Prieur 1998] nebo zneužívaných mladistvých. Poměrně málo pozornosti se naproti tomu dostalo šířeji chápané problematice komerčního sexu mezi muži, otázkám životní dráhy mužů zapojených do placeného sexu nebo jejich vztahu k většinové gay komunitě. Ekonomické rozdíly mezi zákazníkem a sexuálním pracovníkem jsou často velmi výrazné, avšak mnoho mladých mužů věnujících se v České republice transakčnímu sexu neutíká před naprostou chudobou (třebaže někteří odešli z domova a jiní mají velmi málo alternativních možností obživy). Mnozí se na sex dívají instrumentálně a jsou přesvědčeni, že jejich sebehodnocení zůstává směřováním sexu za peníze nebo pozornosti v zásadě nedotčeno: někteří si dokonce udržují jasnou identitu heterosexuála, který pouze příležitostně vykonává za peníze určité aktivity [srov. Reiss 1961]. U dalších, zejména homosexuálně orientovaných a identifikovaných jedinců, se mohou v transakci s každým zákazníkem/partnerem spolu spojovat prvky romantické lásky nebo erotické touhy, touhy po pozornosti, touhy po penězích nebo darech a touhy po sexuální rozkoši (i s partnerem, který není ideální). Někdy obě strany transakce používají jazyk dávání darů spíše než explicitní odměny. Nerovnost moci a způsobilosti k jednání vposled přetrvává, ale často není tak jednoznačná, jak se někdy předpokládá.

V tomto příspěvku používám převzatý pojem *transakční sex* k popisu takového širšího souboru sexuálních interakcí provázených materiálním ziskem. Různí autoři se v chápání transakčního sexu jako technického termínu liší: někteří [např. Caldwell, Caldwell, Quiggin 1989; Hunter 2002] jej definují úzce jako sexuální interakce, které jsou částečně motivovány finančním ziskem, ať už ve formě darů, finanční podpory nebo výrazných rozdílů ve zdrojích, avšak současně se odehrávají v rámci dlouhodobějšího (nebo alespoň potenciálně dlouhodobějšího) a emocionálně komplexního vztahu, v protikladu k výrazům jako „prostituce“ nebo „sexuální práce“, jež implikují pouze nebo především finanční kompenzaci. Jiní autoři chápou transakční sex šířeji jako jakýkoli sex, který je provozován za odměnu, ale explicitně věnují pozornost formám sexu za odměnu, k nimž dochází ve vztazích [Cole 2004]. Výzkum transakčního sexu přinesl důležité zjištění, že příjemci finančních kompenzací v těchto vztazích mají nedostatečnou kontrolu

nad praktikami bezpečného sexu a finančně silnější partneři často udržují sexuální kontakty s jinými muži, což je významné z hlediska prevence šíření HIV a dalších sexuálně přenosných nemocí. Platí ovšem také, že výzkumy komerčního sexu *vztahy* spojené s poskytováním odměn často opomíjejí i přes jejich potenciální význam jak z ekonomického hlediska, tak s ohledem na veřejné zdraví [Bronfman et al. 2002; Dunkle et al. 2004; Salazar et al. 2005; Selikow 2004; Vandepitte et al. 2006]. V tomto textu se přidržuji širšího chápání výrazu *transakční sex*. Termíny *komerční sex* a *sexuální práce* používám v zásadě zaměnitelně jako výrazy s užším významem, jež postihují časově omezenější interakce, v nichž je sex směňován za peníze nebo dary, třebaže jiní autoři používají jiná rozlišení. (Komerční sex a sexuální práce zahrnují také striptýz a pornografii, avšak těmto tématům se zde nevěnuji.) *Sex za odměnu* je ze všech v tomto textu užívaných termínů nejširší.

Výzkum a použité metody

Tento text vychází z mého stále pokračujícího etnografického výzkumu zaměřeného na procesy vytváření identity a komunity v gay komunitách v Praze a na problematiku mentálního zdraví populace s minoritní sexuální orientací. Terénní výzkum (od srpna 1999 do listopadu 2002 s každoročními následnými návštěvami v letech 2003–2006) zahrnoval pravidelné setkávání s informátory v řadě podniků pro gaye. Navštívil jsem alespoň jednou a často několikrát téměř každé gay zařízení v Praze, včetně všech tří hlavních klubů pro prostitutky a barů ve dvou gay hotelích. Uskutečnil jsem také srovnávací návštěvy v podnicích pro gaye v Brně a Bratislavě a v menších městech v České republice a na západním Slovensku.

V souladu s běžnými metodami zúčastněného pozorování [DeWalt, DeWalt, Wayland 1998; Glaser 1995; Glaser, Strauss 1967; Riemer 1977] jsem se stal součástí několika sociálních sítí pražských gayů. Navázal jsem dlouhodobé pracovní i přátelské vztahy se základní skupinou 14 homosexuálně identifikovaných Čechů a Slováků (narozených mezi lety 1970 a 1982), kteří žijí nebo žili v Praze (včetně mladého muže, který se dále v textu objevuje jako Robert²), setkal jsem se s jejich partnery, spolubydlícími a/nebo příbuznými, během několika let jsem s nimi strávil značný čas v různých sociálních prostředích a se všemi vyjma jednoho případu jsem kontakt stále udržoval. V průběhu výzkumu jsem se také v Praze seznámil s větší skupinou 46 homosexuálně nebo bisexuálně identifikovaných mužů (narozených mezi lety 1955–1982). Se zhruba polovinou z nich jsem vedl opakované otevřené rozhovory orientované na osobu respondenta [Levy, Hollan 1998] a rozhovory zaměřené na jejich životní historie [Plummer 1983], v nichž je kladen důraz na spolupráci mezi respondenty a výzkumníkem při konstruk-

² Ve shodě s konvencemi běžnými v sociální antropologii se tam, kde používám pouze křestní jména, jedná o pseudonymy. Některé životopisné údaje týkající se těchto osob byly pozměněny, aby byla zachována jejich anonymita.

ci vyprávění a významné události a pocity sdělované informátory se doplňují s komparativním pohledem etnografa. Rovněž jsem realizoval rozhovory s 18 homosexuálními cizinci žijícími v Praze a s řadou místních expertů, představitelů občanské společnosti a podnikatelů, jichž jsem se ptal na jejich pohled na místní gay komunitu. V tomto období jsem také sbíral a četl české publikace pro gaye, navštěvoval české webové stránky pro gaye a sledoval diskuse v českém tisku na taková témata jako homosexualita, prostituce a pornografie, HIV / jiné sexuálně přenosné nemoci a registrované partnerství.

Všichni respondenti byli informováni o tom, že pracuji na univerzitě a provádím antropologický výzkum o životě homosexuálů v Praze, jehož výsledky budou publikovány anglicky a případně také česky. Věděli rovněž, že mohou požadovat, aby některá nebo žádná z jejich tvrzení nebyla citována. Výzkumné protokoly z etického a metodologického hlediska posoudily a schválily hodnotící komise pro společenské vědy na kalifornské univerzitě v San Diegu a na chicagské univerzitě.³ Krom případů, kdy respondenti hovořili výborně anglicky, byly rozhovory vedeny v češtině. Ve většině případů jsem do několika hodin po uskutečnění rozhovoru pořídil jeho záznam v angličtině a později jsem respondenta požádal o dodatečná vysvětlení k tématům, jež zůstala neobjasněná [srov. Agustín 2005a; Luhrmann 1989].⁴ Přestože jsem se třemi muži představenými v případových studiích níže vedl po dobu několika let rozsáhlé rozhovory (všechny v češtině) o mnoha tématech a mám za to, že dobře vystihují jejich zkušenost (samozřejmě částečně a v rámci omezení vlastních případových studií), nezdá se mi vhodné naše interakce líčit v první osobě (s výjimkou krátkých citací), ježto by to vyžadovalo lingvisticky přesnější formy analýzy diskurzu, než pro jaké byla tato data sbírána [Quinn 2005].

Na začátku mého terénního výzkumu pro mne bylo překvapením zjistit, jak běžným jevem je na gay scéně v Praze komerční sex, který zde byl častější i viditelnější než ve mně známém severoamerickém a západoevropském prostředí. To se ukázalo ještě jasněji během prvního roku mého výzkumu, kdy jsem mohl sledovat, jak se skupinka mých přátel a informátorů ve věku kolem 20 let, včetně mladého muže vystupujícího v tomto textu pod jménem Tomáš, postupně stále více zapojuje do sexuální práce na částečný nebo dokonce plný úvazek. S Robertem jsem se seznámil v období, kdy se sexuální práci aktivně nevěnoval, avšak v jeho případě jsem měl příležitost pozorovat, s jakými obtížemi se setkává, když se snaží najít si cestu zpět do obvyklejšího zaměstnání. Jinému informátorovi s pseudonymem Olda jsem pomáhal získat přístup k sociální podpoře, když

³ Věk všech mých informátorů byl 18 let a výše. Respondentů jsem se konkrétně netázal na jejich případnou nelegální činnost; jak již bylo zmíněno, sex za odměnu mezi dospělými není v České republice protizákonný. Informace o užívání drog nebo infekci HIV jsem systematicky shromažďoval pouze prostřednictvím anonymních dotazníků, aby odpovědi nemohly být přiřazeny ke konkrétním respondentům.

⁴ V rámci mého širšího etnografického výzkumu byl pořízen audiozáznam rozhovorů s některými místními experty a s několika staršími homosexuálními muži.

přišel o bydlení a jeho vlastní rodina mu odmítla pomoci. Mezi mými homosexuálními a bisexuálními informátory bylo celkem osm mladých mužů (narozených mezi lety 1973 a 1984), kteří se v době výzkumu nebo dříve pravidelně věnovali transakčnímu sexu.⁵

Výzkum homosexuálního komerčního sexu v českých zemích

Někteří čeští badatelé se v posledních letech věnovali výzkumu dějin a sociálního zázemí heterosexuální prostituce v českých zemích v 19. století a za první republiky [Haman 1999; Lenderová 2002]. Ve výzkumu sexuálního chování české populace provedeném v roce 1992 P. Weissem a J. Zvěřinou 9 % mužů (a žádné ženy) uvedlo, že alespoň jednou v životě zaplatili za sex, a 3 % žen (a žádní muži) uvedla, že alespoň jednou v životě měly pohlavní styk za finanční odměnu. V následném výzkumu z roku 1998 uvedlo již 14 % mužů, že někdy zaplatili za sex, a 4 % žen sdělilo, že za sex přijalo peníze [Weiss, Zvěřina 2001: 88–93]. I když existují na toto téma případové studie [Nedoma 1962], homosexuální komerční sex v České republice zatím systematicky nesledoval žádný z publikovaných výzkumů. Historické [Fanel 2000], etnologické [Prokopík 2001] a sociologické [Nedbálková 2000] zkoumání problematiky sexuálních menšin v českých zemích (v protikladu k čistě sexuologickému přístupu) se teprve začíná rozvíjet a komerčnímu sexu dosud pozornost nevěnovalo, třebaže Quin [2005, 2006] zahájil důležitý výzkum těchto problémů na Slovensku.

O mužích a mladících, kteří se v Praze věnují komerčnímu sexu, je možné vypovědět hned několik příběhů. Polský režisér Wiktor Grodecki vylíčil život mladých mužů, kteří se v Praze 90. let živili prodejním sexem, ve svých dvou dokumentárních filmech *Andělé nejsou andělé* (1994) a *Tělo bez duše* (1996) a ve známějším hraném film *Mandragora* (1997). Tyto filmy se zaměřují na české muže věnující se sexuální práci, kteří se nacházejí v nejhorším postavení: často utekli z rozpadlých nebo problematických domovů, jsou trvale vystaveni násilí soupeřů, pasáků a zákazníků; mnozí se stávají závislými na tvrdých drogách a někteří se nakazí virem HIV. Vedle tohoto lze vyprávět i jiný příběh o heterosexuálně identifikovaných studentech nebo vojácích základní služby, kteří příležitostně nabízejí sex mužům, aby si vydělali na útratu. Tyto skupiny nemají úzkou vazbu k většinové pražské gay scéně, snad s výjimkou několika málo styčných bodů v podobě podniků (barů a penzionů) zaměřených na homosexuální komerční sex. Ve studii o rakouských homosexuálech přijíždějících do Prahy kvůli sexuálním kontaktům s mladými Čechy Bunzl [2000] popisuje a vystavuje kritice orien-

⁵ Do tohoto počtu nejsou zahrnuti dva další informátoři, kteří se nacházeli v postavení „vydržovaného muže“, avšak jinak se komerčnímu sexu nevěnovali (například jeden z nich se nechal vlákat do vztahu s výrazně starším mužem s vynikajícími konexemi v jeho oboru, který mu začal vyhrožovat, že zničí jeho kariéru, jestli se pokusí vztah ukončit); nezahrnuje také dva informátory, kteří vystupovali v gay pornofilmech.

talistické vnímání střední Evropy, jež je běžné u mnoha německy hovořících gay turistů.⁶

V následujících částech tohoto textu je představeno několik dalších, od těch právě popsaných se lišících příběhů mladých mužů, kteří se identifikují jako homosexuálové a považují se za členy gay komunity, a současně se v Praze věnují některé z forem transakčního sexu. Článek zkoumá různé strategie transakčního sexu, cesty, jimiž se do něj mladí gayové zapojují, způsoby, jak sami sebe reprezentují, a některé z problémů, s nimiž se musí vyrovnávat. Stručně také přibližuje historii homosexuálního komerčního sexu v Praze od 90. let do roku 2004 z pohledu členů místní gay komunity. Aktivitu homosexuálních mužů věnujících se transakčnímu sexu zařazuje do širších kontextů, a tím se snaží zaplnit důležitou mezeru v porozumění této problematice.

Krátká historie homosexuálního komerčního sexu v Praze

Vývoj trhu pro komerční sex v Praze prošel od pádu komunismu a otevření hranic několika etapami.⁷ Když na začátku 90. let začali ve větších počtech přijíždět západní turisté, většinová gay scéna a scéna komerčního sexu byly navzájem propletené a špatně organizované. Neexistovala téměř žádná infrastruktura: fungovalo pár malých barů a jedna nebo dvě gay diskotéky a nabízely se jen velmi nepočetné, pokud vůbec nějaké, možnosti ubytování v zařízeních s anglicky nebo německy hovořícím personálem přátelským ke gay turistům vyhledá-

⁶ Věnují-li pozornost německy nebo anglicky mluvícím zákazníkům, nechci tím nijak zastírat existenci domácích českých klientů; avšak relativně silnější finanční zdroje západních turistů zřejmě přispívají ke značnému rozšíření mužské sexuální práce v Praze mnohem významněji než trh pro místní klienty. Zákazníci ostatně nebyli hlavním předmětem mého zkoumání.

⁷ V současnosti neexistuje adekvátní dokumentace historie mužské sexuální práce v Praze po roce 1989. Policejní útvary ani hlavní české neziskové organizace zaměřující se na ženskou sexuální pracovníci a obchod se ženami a dětmi nesbírají informace o mužských sexuálních pracovnících starších, než je povolená legální hranice pro pohlavní styk (pозорuhodnou výjimkou je Projekt Šance (www.sance.info) v Praze, občanské sdružení vedené László Sümeghem pomáhající mladým mužům, kteří pracovali v oblasti komerčního sexu). Statistiky o počtech osob zadržených a obviněných kvůli kuplířství, ohrožování mravní výchovy mládeže (což je oficiální obvinění za sex za odměnu s jedinci mladšími 18 let) a podobným trestným činům jsou nespolehlivé, ježto zákon je uplatňován s různou přísností, a lze je proto jen obtížně interpretovat.

Historie, jejíž nástin zde podávám, se zakládá především na výpovědi informátora, který během 90. let navštěvoval pražské kluby pro homosexuální prostitutky, potvrzené a doplněné antropologem Fabianem Golgem a jeho asistentem, kteří vycházejí ze svých nepublikovaných rozhovorů s mužskými sexuálními pracovníky v Praze na konci 90. let, a mým výzkumem v rámci pražské gay komunity zaměřeným na institucionální organizaci a historii gay podniků včetně těch, v nichž působí prostitutky. Vlastníci a zaměstnanci klubů pro prostitutky se často střídali a nebyli ochotní se mnou hovořit.

vajícím sexuální příležitosti (stejně jako v případě výrazu „sexuální pracovník“, také „sexuální turista“ často implikuje větší homogenitu a jednodušší motivaci, než jaká existuje ve skutečnosti [Bauer, McKercher 2003; Brennan 2004; Clift, Carter 2000]). Když měly kluby zavřeno nebo je nechtěly vpustit dovnitř (protože byli příliš mladí, nevypadali dost slušně nebo se v minulosti dostali do konfliktu s vedením klubu), prostituti se zdržovali ve známých holandách, jako je park na Letné, nebo na hlavním nádraží, kde se vystavovali riziku, že je bude obtěžovat policie nebo zloději [viz Persky 1996; Quin 2005; Schluter 2002 pro srovnatelné popisy situace v jiných zemích střední a východní Evropy].

Někteří turisté se snažili získat mladší partnery, než bylo legální nebo možné v zemích jejich původu. V 90. letech byla v Rakousku věková hranice pro pohlavní styk 18 let pro homosexuály a 14 let pro heterosexuální nebo lesbické páry a prostituce navíc byla nezákonná [Graupner 1997]. V Německu v závislosti na okolnostech kolísal povolený věk pro nekomerční pohlavní styk mezi 14 a 16 lety; prostituce byla nelegální, pokud osoba přijímající peníze nedosáhla 21 let [Hoffman, Hutter, Lautmann 1997]. Vzhledem k laxnímu vymáhání zákona a tolerantnějším postojům bylo v porevolučním Československu možné získat partnery ve věku 15–16 let nebo dokonce i mladší. Na druhé straně však některé problémy, které vyvstaly s velkou naléhavostí teprve později, byly na počátku 90. let méně výrazné. Méně se užívaly drogy, zčásti díky tomu, že před otevřením hranic byla spotřeba jiných drog než marihuany velmi omezená [Csémy 1999]. Nejpozději v polovině 90. let si však mezi muži věnujícími se sexuální práci získala velkou oblibu obzvláště jedna droga: desoxyfedrin, známější pod názvem pervitin. Oblíbili si ho, protože jim umožňoval zůstat v bdělém stavu bez potřeby spánku a jídla mnoho hodin i celé dny (podobně jako jiné stimulanty tlumí pocit hladu). Po nějaké době se však mnozí stali na pervitinu závislími.

V druhé polovině 90. let homosexuální komerční sex v Praze získal formálnější infrastrukturu. Místní i zahraniční podnikatelé otevřeli několik penzionů pro mužské turisty hledající mužské sexuální partnery (některé z nich se aktivně orientovaly přímo na komerční sex). Zhruba ve stejné době byl otevřen v blízkosti hlavního nádraží non-stop bar, kde se v jakoukoli denní i noční hodinu mohli prostituti skrýt před pohledem veřejnosti i před chladnějším počasím a setkávat se se zákazníky. V následujících letech vzniklo na různých místech ve středu města několik podobných podniků. Tyto kluby byly místy, kde získali první zkušenosti s komerčním sexem mnozí mladší gayové. Homosexuální adolescenti záhy zjistili, že v klubu blízko hlavního nádraží zpravidla natrefí na největší skupinu homosexuálních a bisexuálních mužů v jejich věku, a byl to také jediný gay klub s tanečním parketem otevřený o pracovních dnech do nočních hodin. Na konci 90. let se začala objevovat dražší třída *escortů* a společníků, které do této práce zaučili vedoucí některých striptýzových klubů. Zpravidla ovládali angličtinu nebo němčinu natolik, aby mohli vést konverzaci, a pracovali prostřednictvím agentur, jež se staraly o jejich ubytování, průkazky do fitness centra a tak dále. Tito muži také byli o něco málo starší – někdy se již blížili ke třicítce, i když vypadali ještě

velmi mladě –, protože lepším klubům záleželo na tom, aby nezaměstnávaly nezletilé.⁸

Převážná většina mužů zapojených do komerčního sexu v Praze jsou Češi, Slováci nebo etničtí Romové z České republiky a Slovenska (92 % podle průzkumu Projektu Šance z roku 1999, o němž informuje Doležalová [2003: 92]). V ostřejším protikladu k tomu pocházejí mnohé z žen podílejících se na heterosexuálním komerčním sexu v České republice z východní nebo jihovýchodní Evropy. Mezi mužskými sexuálními pracovníky jsou silně nadreprezentováni Romové (30 % respondentů podle téhož průzkumu, třebaže Romové tvoří pouze zhruba 3 % české populace [Liegeois, Gheorghe 1995: 7]). Tento stav je způsoben složitou kombinací místních diskurzů týkajících se rasy, etnicity a národní příslušnosti, těžkostmi, s jakými Romové po pádu komunismu nacházejí řádné zaměstnání, a rovněž postoji romské kultury ke komerčnímu sexu. Dané téma se však již vymyká záběru tohoto textu.

Případové studie

Odborné práce o komerčním sexu často přehlížejí fakt, že lidé vykonávají sexuální aktivity z řady důvodů: vděčnosti, lítosti, obdivu nebo náklonnosti; z touhy po bezpečí nebo společenství s druhým; aby v někom vzbudili žárlivost, pomstili se nebo se zbavili soupeře; aby získali finanční odměnu nebo nějakou pozornost – žádný z nich nezahrnuje ani nevylučuje sexuální touhu a rozkoš. Některé kontakty (zejména s cizinci a turisty, kteří jsou považováni za bohatší než většina místních mužů) jsou navazovány zčásti z finančních důvodů, ale mohou je na obou stranách doprovázet také určité romantické představy [srov. Brennan 2004: 91–115; Kempadoo 2004: 124–129; Keough 2003]. Často se o těchto směnách hovoří jako o darech nebo „projevech přátelství“, a nikoliv jako o transakcích *něco za něco*. (Odborné studie také často přehlížejí nebo úplně ignorují přítomnost transakčních prvků v romantických a sexuálních vztazích, jež jsou obecně konstruovány jako „nekomerční“.)

Z demografického dotazníkového průzkumu, který jsem realizoval, vyplynulo neočekávané zjištění, že řada mladých mužů, která podle vlastního sdělení poskytuje sex za peníze, rovněž za sex platí.⁹ Někteří, jako kupříkladu Robert,

⁸ Interpol, americká FBI a policie několika evropských zemí provedly v dubnu 2001 v Praze a dalších evropských městech sérii zátahů proti výrobcům dětské pornografie a organizátorům dětské prostituce. Díky tomu se česká veřejnost o tento problém začala více zajímat a vedení klubů přestalo na nějakou dobu vpouštět dovnitř zjevně neplnoleté mladíky.

⁹ Tento dotazník jsem na podzim 2002 rozdál vzorku 144 česky a slovensky hovořících mužů vybranému na základě dostupnosti ve třech gay barech (nezaměřených na komerční sex) a ve dvou sociálních organizacích pro gaye. Věk respondentů se pohyboval mezi 18 a 61 lety, průměrný věk činil 29 let. 19 % respondentů uvedlo, že někdy ve svém životě přijalo peníze za sex, a 22 %, že někdy za sex zaplatilo; 9,7 % uvedlo obojí.

sex kupují nebo prodávají v závislosti na své aktuální finanční situaci a touhách. Jiní se na některé ze svých pravidelných zákazníků dívají jako na svého druhu kamarády, a někdy dospívají až do bodu, kdy se ze zákazníka nebo potenciálního zákazníka stane jejich přítel. Jak si stále častěji všimají novější práce o ženách věnujících se komerčnímu sexu, mnohé jej provozují pouze příležitostně, buď aby jím doplnily příjmy z jiných zdrojů nebo aby se zajistily v mezidobí mezi jinými zaměstnáními; mnohdy „sexuální práci“ nepovažují za definující rys své identity a nechápou ji jako dlouhodobou pracovní dráhu na plný úvazek [Agustín 2005b; Keough 2003]. Podobně i muži, kteří se při jistých příležitostech věnují komerčnímu sexu, mohou jindy působit jako neoficiální turističtí průvodci po Praze, tlumočníci nebo zprostředkovatelé, kteří vyhledávají a domlouvají sex s jinými.

To vše způsobuje těžkosti při snaze komerční sex definovat nebo určit, kdo přesně se mu na pražské gay scéně věnuje, protože mnohé tu je více nebo méně zpochybnuté: děje se na omezenou dobu, je charakterizován jako dar, odehrává se uvnitř vztahu přinášejícího finanční prospěch atd. I když někteří jedinci, kteří se komerčnímu sexu věnují na plný nebo téměř plný úvazek, jak se to přihodilo Tomášovi (jehož případ bude popsán níže), jsou ochotni připustit, že se živí jako „prostituti“, většina to odmítá. (Žádný z mých informátorů nepoužíval výraz „sexuální pracovník“. Ti z nich, kteří mluvili anglicky, používali výraz „prostitute“ nebo nejčastěji „bitch“,¹⁰ zatímco běžný hovorový český termín byl „šlapka“.) Jak běžnost transakčního sexu, tak jeho relativně neostré hranice u řady mužů pohybujících se na pražské gay scéně vyvolávají pocity úzkosti a potřebu umístit hranici ještě přijatelného chování někam za jejich vlastní jednání. Zatímco česká společnost obecně zastává k soukromému sexuálnímu chování velmi tolerantní postoje [Hall 2003] a komerční sex mezi dospělými není nelegální, sex za odměnu – a zejména otevřená směna sexuálních služeb za peníze – představuje spíše příznakovou formu sexu. Když byli v kontaktu s příslušníky většinového proudu homosexuální komunity, mnozí z mých informátorů, kteří někdy nabízeli sex za odměnu, se snažili sami sebe reprezentovat v co nejméně stigmatizujícím světle. Někteří otevřeně popírali, pokud na toto téma přišla řeč, že by se v minulosti komerčnímu sexu jakkoli věnovali, zatímco jiní o sobě tvrdili, že sice pracovali jako go-go tanečníci nebo striptéři, ale nikdy nepřijímali peníze za sex [srov. Morrison, Whitehead 2005; Salamon 1989].

Následující případové studie ukazují tři strategie transakčního sexu: strategii barového povaleče, vydržovaného muže a sexu za kapesné. Těmito formami se daná oblast nevyčerpává ani nejsou vyloučeny jiné, a tyto formy také nereprezentují odlišné typy lidí. Poskytují však představu o rozmanitosti způsobů

¹⁰ V euroangličtině obvyklý význam částečně odrážející starší užití slova „bitch“ k označení promiskuity a částečně podpořený faktem, že Američané a Britové často říkají „bitch“ v situacích, kdy mluvčí jiných evropských jazyků používají výrazy odkazující k sexuální uvolněnosti. Pro Američany a Brity „bitch“ prvotně znamená ženu zlovolného nebo záštiplného chování a nikoli pravděpodobné synonymum „sexuální pracovnice“ či „sexuálního pracovníka“.

chování na škále mezi explicitní směnou sexu za peníze a romantickými/sexuálními interakcemi, jež jsou zúčastněnými stranami jasně konstruovány jako nekomerční. Nejde ani o jasně definované emické kategorie, třebaže tvrdím, že alespoň některé osoby pohybující se na pražské gay scéně je implicitně uznávaly. Osoby používající strategie sexu za kapesné nebo barového povaleče lze lépe charakterizovat vyprávěním než jediným slovem nebo slovním obratem. Obě tyto strategie svým nositelům umožňují, aby nebyli identifikováni jako sexuální pracovníci, v prvním případě na základě toho, že se (aspoň zpočátku) realizuje jen příležitostně, a v druhém, protože sex, pokud k němu dojde, je součástí složitě spleti mnoha interakcí, v nichž jsou služby (např. tlumočení) směňovány za dary (jako třeba zaplacené nápoje).

Podobně muži na gay scéně obvykle nepoužívají jedno slovo nebo slovní spojení k označení vztahů, o nichž si myslí, že jsou velmi závislé na finanční převaze jednoho z partnerů. Po straně je však komentují: „No jasně, Jarda si přivedl novýho kluka,“ přičemž všichni vědí, že Jarda, úspěšný český podnikatel po padesátce, chodí každých pár měsíců s jiným dvacetiletým blondýnem. Jde-li o dlouhodobější vztahy, jsou přátelé a známí obvykle diskrétnější, ale když vyjdou najevo problémy jako nevěra nebo spory o peníze, asymetrii vztahu pohotově použijí k jejich vysvětlení.

Barový povaleč: Robert

Robert se narodil v roce 1982 a vyrostl jako nejmladší ze tří dětí a jediný syn v rodině žijící ve vesnici vzdálené asi 100 kilometrů od Prahy. Jeho rodiče vlastní malou firmu a velký dům. Když Robertovi bylo šest let, postihlo jej virové onemocnění a pobyl nějaký čas v nemocnici. Jeho pozdější chování bylo často omlouváno jako důsledek této rané nemoci. Když v 18 letech ukončil odborné učiliště, rodiče se ho snažili přimět k tomu, aby si našel zaměstnání. Protože pracovních příležitostí v místě bydliště bylo málo, téměř dva roky Robert rodičům tvrdil, že si hledá práci v okresním městě nebo v Praze, a vymlouval se na praktické obtíže spojené se sháněním bydlení ve velkoměstě. Ve skutečnosti vždy na několik dní odjel do Prahy nebo blízkého města a potloukal se po vlakovém nádraží, parcích a barech. Záhy se stal členem místní (převážně heterosexuální) neformální sítě mládeže kouřící marihuanu. Obvykle si našli bar, kde zůstali až do rána, jinak přespával u někoho na pohovce nebo si na noc našel sexuálního partnera. Někdy v Praze zašel do klubu pro prostitutky nebo na nádraží, kde se mohl seznámit se staršími muži, kteří mu koupili pití a jídlo a někdy mu zaplatili za noc.

Když mu bylo devatenáct, rok předtím, než jsem se s ním seznámil, jeho drogový návyk i zapojení do sexuální práce se vystupňovaly. Robert od marihuany přešel k halucinogenům a dále k pervitinu a kokainu. Aby měl na svou stále nákladnější závislost, na niž kapesné od rodičů ani zdaleka nestačilo, začal se prostituovat na plný úvazek. Trvalo půl roku, než se Robert rozhodl, že takto už

dál žít nechce: několikrát týdně spal s turisty a podnikateli ve věku přes čtyřicet nebo padesát let jen proto, aby si mohl pořídit drogy, a na další zájmy mu moc času nezbývalo.

Štěstím pro Roberta byla jeho nenarušená a poměrně velkorysá rodina, do níž se mohl vrátit. Tolerance rodičů byla pravděpodobně o to větší, že o Robertových aktivitách v Praze nic nevěděli (i když znali jeho sexuální orientaci). Na nějakou dobu přestal do Prahy dojíždět, zůstal doma a skončil s drogami. Když se však snažil najít obvyklejší zaměstnání, narazil na řadu překážek, jimž musí čelit mladí muži, kteří se pohybovali na černém nebo šedém trhu – ve sféře sexuální práce, prodeje drog, práce za peníze „na ruku“ a bez dokumentů. Často mají nedoplatky na platbách zdravotního a sociálního pojištění za mnoho měsíců nebo i let a chybí jim kvalifikace a doporučení potřebné pro formální zaměstnání.¹¹ Nadšení, s jakým Robert hledal novou práci, velmi ochablo, když zjistil, že stát bude další dva roky strhávat z jeho platu asi třetinu. To mu nedovolovalo najít si v Praze jiné bydlení než na ubytovně, a i ta by ho stála možnost trávit večery v hospodě.

V době, kdy jsme se seznámili, pracoval na částečný úvazek, bydlel u rodičů a opět jezdil o víkendech do Prahy. Už neprovozoval prostituci pravidelně, ale stále se stýkal s dvojicí Němců ve středních letech, kteří v Praze vlastnili byt. Navštěvoval je, když potřeboval peníze. Současně si našel nového sponzora, Bedřicha, českého podnikatele ve věku něco přes čtyřicet let, který pravidelně navštěvoval pražské sex kluby¹² a měl zálibu v sexu s více partnery najednou. To Roberta začalo bavit, a tak se stal jedním z pravidelných Bedřichových společníků. Bedřich mu celý večer platil pití a svým potenciálním sexuálním partnerům poskytoval marihuanu i tvrdší drogy. Od chvíle, kdy se Robert začal s Bedřichem stýkat, se mnohokrát stalo, že skončil v Bedřichově bytě s jedním nebo dvěma dalšími muži. Tato fáze trvala asi půl roku, ale postupně odezněla, protože Bedřich byl nespolehlivý, často měl větší zájem o drogy než o sex a občas dal před Robertem přednost jinému partnerovi.

O tři roky později je Robertovi kolem 25 let. Žije doma na vesnici (kde platí nájem rodičům) a pracuje na stavbě. Když mimo stavební sezónu potřebuje peníze, zajede do Prahy, staví se u svých německých známých a buď se s nimi za peníze nebo dárky vyspí, nebo jim jako zprostředkovatel dohazuje jiné Čechy, kteří neumí německy. Když jsem Roberta a jeho rodinu navštívil v roce 2006, opět pravidelně kouřil marihuanu; alespoň dva dealeři ve vesnici nyní nabízejí i tvrdší

¹¹ Olda, který již byl zmíněn výše, se musel potýkat se stejnými problémy. Fabiano Golgo a jeho výzkumný asistent vyzpovívali stejnou situaci u několika mladých sexuálních pracovníků, s nimiž vedli rozhovory na konci 90. let (osobní sdělení Fabiana Golga).

¹² Označení „sex klub“ se zde vztahuje na několik podniků, které nabízejí možnost sexuálního styku s jinými návštěvníky přímo na místě, obvykle v „darkroomech“ nebo malých boxech vzadu; některé z těchto klubů navštěvuje také sadomasochistická či „leder“ klientela. Návštěvníci sex klubů obvykle odmítají pokusy požadovat za sex peníze. To není vyjádřením odmítavého morálního postoje ke komerčnímu sexu, ale k porušení nekomerčního ducha sex klubu.

drogy a Robert společně s několika svými heterosexuálními přáteli bere pervitin, když si to může dovolit.

O svém dřívějším chování se Robert vyjadřuje se smíšenými pocity. Říká, že se tehdy cítil šťastnější, protože o něj byl větší zájem: „Když jsem byl mladší, tak mě každý chtěl – kluci a holky – byl jsem žádaný.“ Na druhé straně mu jeho práce propůjčuje v místě bydliště identitu muže: i když v zaměstnání často působí problémy a chybí mu disciplína, jeho chyby jsou chápány jako mužské chyby a jeho rodina si ho váží mnohem více než dříve. Kvůli komerčnímu sexu Robert jistě nemá žádné morální výčitky. Když jsem se jej nedávno ptal na jeho bývalého spolužáka Radima, odpověděl se směsicí opovržení a závisti: „Von je v Praze. Kouří čuráky za prachy.“ Radim se identifikuje jako heterosexuál, a dokud se s ním nerozešla jeho starší přítelkyně, bydlel s ní v Praze. Robert si myslí, že Radima k jeho jednání vede lenost a drogy spíše než sexuální touha. On sám se naproti tomu věnuje transakčnímu sexu s příslušníky jím upřednostňovaného pohlaví (i když ne v upřednostňované věkové skupině) a příležitostněji.

Robert představuje příklad smíšeného repertoáru, který stírá dělicí čáry mezi prostitutací a jinými formami sexuálních a ekonomických vztahů. I když občas výslovně směřuje sexuální přízeň za peníze, častěji se snaží dosáhnout toho, aby se věci vyvíjely jinak. Robert preferuje strategii, kterou nazývám strategií „barového povaleče“: prodává svou společnost, tlumočnické schopnosti a mladistvé půvaby za peníze nebo pozornosti, aniž by obvykle došlo až na skutečný sex (alespoň ne s partnery nespádajícími do jeho dosti široké definice přijatelných typů). Najde si staršího partnera, který je ochoten ho podporovat, vyhlédne si někoho, kdo mu na jednu noc (nebo i na déle) poskytne ubytování, zařídí, aby jej někdo pozval na drink, a přesvědčí své bývalé milence nebo nové známosti, aby mu „půjčili“ peníze na zpáteční cestu autobusem v pondělí ráno.

Vydržovaný muž: Richard

Richard je zástupcem jiného vzorce chování, který označuji jako strategii vydržovaného muže. Richardovi bylo v době mého terénního výzkumu asi 25 let a kolovaly o něm řeči, že se v minulosti živil jako prostitut. Během prvních měsíců naší známosti na tyto řeči opakovaně zaváděl hovor a popíral je. Když se opil, což se stávalo nejeden večer, stěžoval si, že mu lidé nerozumí a bezdůvodně ho pomlouvají. Richard oficiálně pracoval v zaměstnáních za minimální mzdu a bez vyhlídek na lepší budoucnosti až do věku 24 let, kdy se seznámil se svým přítelem Hansem, kterého považuje za svou první opravdovou lásku. O osm let starší německý podnikatel vlastnil v Praze komerční nemovitosti a investoval také v okolí Prahy. Bydleli společně v Hansově bytě a Richardova matka se přestěhovala do jiného domu, který Hans vlastnil.

Richard vykonával pro Hansovu firmu nejrůznější příležitostné práce včetně toho, že prováděl po Praze Hansovy obchodní partnery, kteří přijeli na pracov-

ní návštěvu. To obvykle končilo v baru pro prostitutky nebo ve striptýzovém klubu podle orientace příslušného hosta. Hans si také občas najímal prostitutky sám. Richardovy pocity v této záležitosti byly velmi smíšené: nevadilo mu, když Hans našel atraktivního mladého muže pro oba, ale zmocňovala se ho silná žárlivost, když věděl nebo tušil, že Hans tráví čas s někým jiným. Během takových večerů jsem ho často potkával v hospodě, kde se utěšoval nad sklenicí piva.

Jejich vztah byl často bouřlivý a napjatý s několika krátkodobými rozchody ročně, po nichž vždy následovala velmi emocionální usmíření. Na jedné straně se zdálo, že oba pokládají svůj vztah za skutečný; na straně druhé byl Richard výrazně mladší a přitažlivější, a krom toho byl českým občanem, zatímco Hans měl všechny finanční výhody, ale byl cizinec. Ani jeden se zcela jasně nezavázal k sexuální věrnosti, oba měli nějaké sexuální aktivity mimo vztah, ale přitom často propadali žárlivosti. Během jednoho rozchodu se mi Richard svěřil, že většinu svých úspor vložil do Hansovy firmy; pokud by se rozešli, bylo by pro něj velmi obtížné získat peníze od Hanse zpět. Richard svým způsobem dosáhl cíle mnoha mladých mužů věnujících se transakčnímu sexu. Našel si zámožného zahraničního přítele a jeho city nebyly motivovány pouze pomyšlením na materiální komfort. Na druhé straně však byl jejich vztah silně poznamenán směnou mládí za bohatství, což plně neuspokojovalo ani jednoho z nich.

Rok po skončení hlavní fáze mého terénního výzkumu Hans Richarda opustil a našel si mladšího přítele. Richard poté chodil se starším Američanem usazeným v Praze, ale po pár měsících se rozešli. Když jsem v létě 2006 s Richardem mluvil naposledy, jeho pocity byly opět rozporuplné. Vzpomínal, jak byl do Hanse zamilovaný, a dával najevo smutek i zlost nad tím, že jejich vztah skončil, ale vrátit zpět se nechtěl. Měl nové zaměstnání, které mu zabíralo hodně času, a opět hledal nového přítele.

Sex za kapesné: Tomáš

Třetí strategií je sex za kapesné, který často končí u sexuální práce na plný úvazek. Tomáš je nepochybně prostitutem, kterého jsem během terénního výzkumu znal ze všech nejlépe a nejdéle. Když jsem se s ním v roce 1999 seznámil, bylo mu 21 let a byl nejsamostatnějším členem party několika mladých mužů přibližně stejného věku. Vůdcem této party byl charismatický 18letý mladík jménem Petr, který chodil s jedním mým známým. V oné době Tomáš bydlel v bytě u svých rodičů v Praze. Po skončení střední školy pracoval v internetové kavárně a nechystal se pokračovat ve studiu na univerzitě. Měl základní znalosti práce s počítačem, ale nemluvil anglicky a pouze lámanou němčinou. Když jsem ho potkal v některém klubu, byl vždy dobře oblečen a měl dost peněz pro sebe a někdy i na to, aby svým kamarádům koupil láhev vína.

Když jsem je potkal poprvé, většina Tomášových přátel byla trvale bez peněz. Po pár měsících se však situace změnila. Petr se seznámil s novým kama-

rádem, Zdeňkem, který byl starší než většina chlapců ve skupině, asi 22letý, a chodil vyzývavě oblečen: přiléhavé košile ze syntetických materiálů, často bez rukávů, upnuté kalhoty, odbarvené vlasy, zlatý řetěz kolem krku. Od chvíle, kdy se Zdeněk přidal k jejich partě, vídával jsem Petra a jeho kamarády v barech pro příslušníky většinové gay komunity méně často. Když jsem je potkal, nebyli nijak zvlášť ochotní říci, co dělají. Najednou také měli peníze na vlastní pití, nové mobilní telefony a křiklavé nové oblečení. Párkrát jsem Petra a Zdeňka zahlédl pozdě večer s muži, kteří zjevně byli jejich zákazníky – Němci, Briti a Američany ve věku čtyřicet, padesát let i výše.

Tomáš zprvu stále pracoval v internetové kavárně, ale po nějaké době mu začalo vadit, že celé dny tráví v práci, zatímco jeho kamarádi vydělávají několika-násobně více než on a po večerech popíjejí a tančí. Začal tedy chodit společně s ostatními do klubů pro prostitutky a vídal jsem ho stále méně. Pak jsem ho jednou potkal na hlavním nádraží, kde jsem v 5.30 ráno čekal na vlak. Měl na sobě košili bez rukávů a trochu make-upu a zjevně vyhlížel zákazníka.

Asi po roce, během kterého se živil jako prostitut, Tomáš začal hledat obvyklejší zaměstnání. Opakovaně mi vyprávěl o nové práci, do které právě nastoupil, a zval mě, abych se za ním zastavil a dělal mu společnost. Pobyl velmi krátce v několika restauracích, ale pokaždé ho brzy přestalo bavit poslouchat, co má dělat, a pracovat velmi dlouho za nízkou mzdu, zvláště když se mohl srovnávat se svými přáteli. Jednou, poté co vzdal neúspěšný pokus žít se jako prodáváč palačinek ve stánku, mi řekl, že dostal nabídku „normální práce“ v baru mimo střed města. Mě a dva naše společně známé pozval, abychom ho tam navštívili. Cestou tramvají do svého nového zaměstnání Tomáš mluvil o tom, jakými způsoby se snažil zlepšit svou situaci. Zaplatil už 10 000 Kč,- za kurz a materiály společnosti přímého prodeje Amway. Rok předtím vložil 19 000 Kč,- do fondu, ale ten byl vytunelován.

Když jsme přijeli do klubu, zjistil jsem, že to je penzion, který využívají zejména německy hovořící turisté přijíždějící do Prahy za prostitutky. Uvnitř sedělo po skupinkách usazených v boxech nebo na pohovkách několik mladíků. Vypadali docela unaveně a znuděně a bylo zde velmi málo zákazníků. Uprostřed prostorné místnosti pokryté kobercem se nacházel malý osvětlený taneční parket s tyčí, kolem které chlapci jeden po druhém tančili. Zdálo se však, že go-go tanečníků si nikdo nevšimá, a striptýz se nekonal. Pár mladíků zřejmě Tomáše znalo. Mí přátelé a já jsme odešli zhruba po hodině, během níž jsme viděli asi čtyři zákazníky ve věku čtyřicet až něco přes šedesát let. Jednomu z mých přátel začala atmosféra v baru stále více vadit. Tomáš přísahal, že mu slíbili práci na baru v podzemí a že se tam nechystá pracovat jako prostitut. Ani tato práce barmana v baru pro prostitutky mu však nevydržela dlouho. Zanedlouho opět vysedával ve striptýzovém klubu v centru města a obcházel nádraží.

O tři roky později se Tomáš stále živí sexuální prací. Bydlí v malém bytě společně s jedním nebo dvěma dalšími mladými muži, kteří dělají totéž co on, a vydělává dost na to, aby několikrát za týden mohl večer s kamarády vyrazit

ven. Až na pár známých z dřívějšího, jako jsem já, se většina jeho přátel žije stejně. Nejinak než většina mladých mužů v podobné situaci, se kterými jsem vedl rozhovor, neměl žádné jasné plány do budoucna a neuvažoval o tom, co bude dělat, až jeho dráha prostituta jednou skončí.

Dráhy a důsledky

Mezi muži věnujícími se v období 1999–2004 v Praze komerčnímu sexu byli zřejmě těmi nejméně postiženými a s nejpříznivějšími očekávanými důsledky heterosexuálně orientovaní (a obvykle heterosexuálně nebo bisexuálně identifikovaní) adolescenti a mladí muži, pro které sexuální práce představovala pouze doplňkový zdroj jejich příjmů. Mnozí z nich byli studenti nebo vojáci základní služby. Měli nebo chtěli mít přítelkyni, bydleli doma, v kasárnách nebo na kolejkách a obvykle disponovali dostatkem peněz na to, aby si mohli koupit jídlo a další životní nezbytnosti. Po skončení vojenské či civilní služby nebo univerzity většina z nich projevovala snahu najít si konvenčnější práci nebo aspoň mluvila o plánech do budoucnosti.¹³

S většími problémy se potýkají hetero- a homosexuální mladí muži, kteří utekli z domova. Bez rodinného zázemí, vzdělání a obvykle také bez znalosti cizích jazyků kromě pár slov, která pochytili od svých zákazníků, mají málo příležitostí k jinému uplatnění. Jsou vystaveni většímu riziku, že se stanou závislými na drogách, a někdy je pro ně velmi obtížné získat přístup k sociální podpoře, protože nemají v pořádku doklady nebo jejich trvalé bydliště není v Praze a nechtějí se vracet domů. Mladí gayové z méně narušených rodin se, jak ukázala jedna z případových studií, se svými problémy řadí někde uprostřed mezi obě předchozí skupiny. Tito mladí muži si často osvojují identitu orientovanou na sociální prostředí gay barů; někteří přišli o rodinné zdroje kvůli konfliktům s rodiči ohledně své sexuální orientace. Pokud skončí ve skupině vrstevníků skládající se převážně z dalších mladých homosexuálů a bisexuálů věnujících se sexuální práci, předpoklady tohoto životního stylu se pro ně stávají normou. Mají mnohem slabší motivaci vykročit do dalších etap svého života – k romantické známosti, manželství nebo jeho ekvivalentu, konvenčnější a udržitelné kariéře – než jejich heterosexuální vrstevníci. Když navíc začnou hledat partnera nebo přítele na většinové gay scéně, často jim jdou v patách, jak se to stalo některým mým informátorům, pověsti o tom, že se v minulosti živilí sexuální prací.

Situace heterosexuálně i homosexuálně orientovaných mladých mužů v Praze, kteří udržují sexuální vztahy s jinými muži, vykazuje pozoruhodné podobnosti s postavením mladých žen zapojených do transakčního sexu na Madagaskaru, jimiž se zabývala Jennifer Cole. Podle této autorky v případě mnoha mladých madagaskarských žen „současné sociální a ekonomické podmínky způsobily, že

¹³ Konec povinné základní vojenské služby a vstup do Evropské unie v roce 2004 nepochybně změnily okolnosti, v nichž tato skupina působí.

normativní dráhy vedoucí k dospělosti pro ně jsou buď irelevantní, nebo nepřístupné,“ a transakční sex je jednou z možností, jak vytvářet „nové hierarchie spojené s globalizací a neoliberální hospodářskou reformou“ [Cole 2004: 574]. Součástí prospěchu pramenícího ze vztahů se zámožnými cizinci nejsou jen peníze na životní potřeby, ale rovněž sociální kapitál, jak ve formě „luxusního“ zboží, jako kupříkladu mobilních telefonů, tak i znalosti nových (zahraničních) způsobů chování. I před některými mladými muži v Praze otevírají rychle se měnící sociální okolnosti, v nichž rodiče a další starší příbuzní zdánlivě nemají mladší generaci ani materiálně, ani jako vychovatele co nabídnout, prostor pro transakční sex, který jim umožňuje získat finanční podporu a také potenciálně nahlédnout do ne-lokálních modernit reprezentovaných starším a bohatším zahraničním klientem nebo přítelem. Touha po těchto pozitivních přitomech zčásti nepramení z ekonomické potřeby, jak by ji chápali starší lidé, ale spíše z toho, že příslušníci mladší generace přejímají nová pojetí osobnosti, k nimž patří konzum, stejně jako okázalé předvádění moderní globální módy a spotřebního zboží. Tyto dva faktory se navzájem podporují, ježto nejistota investic do dlouhodobých kariérních možností nepříznivě kontrastuje s jistotou krátkodobějších odměn získaných transakčním sexem. V případě mladších homosexuálů se situace dále komplikuje tím, že mají málo jasných rolových modelů kromě těch, které se nejasně rýsují v mezinárodních médiích pro gaye (jež často privilegují vysoce sexualizovanou a romantizovanou kulturu mládí). Na rozdíl od žen, s nimiž hovořila Cole, gayové v České republice neměli k dispozici období manželství. I když se řada mých informátorů věnujících se transakčnímu sexu zjevně snažila najít bohatého přítele, málokterý z nich takový vztah udržel po velmi dlouhou dobu. Teprve se ukáže, jaké budou účinky „registrovaného partnerství“ osob stejného pohlaví, jež bylo zavedeno v roce 2006.

Závěr

Robert, Richard, Petr a další nejsou jen pasivními oběťmi systému nebo individuálních agresorů. Občas jsou nešťastní a často dávají najevo svůj pocit, že jiným se žije snáze. Avšak status oběti nevystihuje, jak oni sami rozumí sobě a svému jednání, ani složité vzájemné působení racionálních voleb a nezáměrných důsledků za nepříznivých ekonomických okolností a omezeného množství informací, jež vede některé jedince do jejich postavení [Bourgois 1995; Liebow 1967; Willis 1977]. Nechci podceňovat krátkodobé ani dlouhodobé potenciálně negativní důsledky, jež různé formy transakčního sexu pro muže mají. Tvrdší drogy se staly mezi českou mládeží obecně rozšířenějšími [Tossmann, Boldt, Tensil 2001] a sexuální pracovníci jsou závislostí na návykových látkách ohroženi silněji. V barech pro prostitutky lze narazit na mnoho mladých mužů, kteří prodávají sex především proto, aby mohli uspokojit svůj drogový návyk. Výskyt případů nakažení HIV, hepatitidou B a C i jinými sexuálně přenosnými nemocemi podle všeho od konce 90. let v České republice narůstá [Rabušic, Kepáková 2003; Resl et al. 2003]

a mužští sexuální pracovníci jsou pravděpodobně ohroženi více než celková populace.

Každý mladý muž, který se rozhodne pro dráhu v sexuálním průmyslu, narazí na řadu problémů, když se později pokusí vrátit se zpět do normálního světa. Jak zjistil Robert a několik dalších mých známých, kteří se snažili najít si obvyklé zaměstnání, všichni, kdo vydělávali peníze pouze na černém trhu a neměli žádnou běžnou práci, zpravidla musí uhradit různé nedoplatky a další pokuty. Pro většinu bývalých prostitutů je neobyčejně obtížné pracovat za minimální mzdu, když si dříve mohli za pár hodin práce (o dobrých nocích) přijít k poměrně vysokému výdělku, a zpravidla nemají schopnosti ani kvalifikační doklady nezbytné pro nástup do lépe placených zaměstnání. Většina z nich proto nakonec pracuje ve službách, mnohdy jako číšníci nebo barmani (zejména v gay klubech), kde mohou využít své jazykové znalosti a schopnost jednat s lidmi. Zřídka se někomu podaří potkat staršího přítele, který jej po určité době bude podporovat.

Transakční sex nemá pro většinu homosexuálně identifikovaných mladých mužů ty nejtragičtější konečné důsledky – násilí, HIV, předávkování drogami –, i když i k takovým případům dochází. Jejich potenciál vést produktivní život, jež jim přinese větší naplnění, se však promarní životním stylem, který není dlouhodobě udržitelný.

Z angličtiny přeložil Marek Skovajsa.

TIMOTHY MCCAJOH HALL získal v roce 2003 titul Ph.D. z psychologické antropologie na kalifornské univerzitě v San Diegu a v roce 2005 na téže univerzitě také titul M.D. V současnosti působí jako postdoktorand na chicagské univerzitě a připravuje k tisku antropologickou studii o vývoji homosexuálních identit a gay komunity v Praze.

Literatura

- Agustín, L. M. 2005a. „The Cultural Study of Commercial Sex.“ *Sexualities* 8: 618–631.
- Agustín, L. M. 2005b. „Helping Women Who Sell Sex: the construction of benevolent identities.“ *Rhizomes: Cultural Studies in Emerging Knowledge* [online] 10 [cit. 25. 2. 2007]. Dostupné z: <<http://www.rhizomes.net/issue10/agustin.htm>>.
- Bauer, T. G., B. McKercher. 2003. *Sex and Tourism: Journeys of Love, Romance, and Lust*. New York: Haworth.
- Bourgois, P. I. 1995. *In Search of Respect: selling crack in El Barrio*. New York: Cambridge University Press.
- Brennan, D. 2004. *What's Love Got to Do With It? Transnational Desires and Sex Tourism in the Dominican Republic*. Durham, NC: Duke University Press.
- Bronfman, M. N., R. Leyva, M. J. Negroni, C. M. Rueda. 2002. „Mobile populations and HIV/AIDS in Central America and Mexico: research for action.“ *AIDS* 16 (3): 42–49.

- Bútorá, M. 1995. „Alcoholism in the Czech and Slovak Republics in the last 30 years: an uneasy legacy for the reformers.“ Pp. 39–50 in R. K. Price, B. M. Shea, H. N. Mookherjee (eds.). *Social Psychiatry across Cultures: studies from North America, Asia, Europe, and Africa*. New York: Plenum.
- Caldwell, J. C., P. Caldwell, P. Quiggin. 1989. „The Social Context of AIDS in Sub-Saharan Africa.“ *Population and Development Review* 15 (2): 185–234.
- Clift, S., S. Carter. 2000. *Tourism and Sex: Culture, Commerce, and Coercion*. London: Pinter.
- Cole, J. 2004. „Fresh Contact in Tamatave, Madagascar: Sex, Money, and Intergenerational Transformation.“ *American Ethnologist* 31 (4) 573–588.
- Csémy, L. 1999. „Drug misusers and their treatment in the Czech Republic: changing problems and changing structures.“ *European Addiction Research* 5 (3): 133–137.
- DeWalt, K. M., B. R. DeWalt, C. B. Wayland. 1998. „Participant Observation.“ Pp. 259–299 in H. R. Bernard (ed.). *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Doležalová, J. 2003. „Motýlci.“ *Reflex* 35: 86–92.
- Dunkle, K. L., R. K. Jewkes, H. C. Brown, G. E. Gray, J. A. McIntyre, S. D. Harlow. 2004. „Transactional sex among women in Soweto, South Africa: prevalence, risk factors and association with HIV infection.“ *Social Science and Medicine* 59: 1581–92.
- Fanel, Jiří. 2000. *Gay Historie*. Praha: Dauphin.
- Froese, P. 2005. „Secular Czechs and Devout Slovaks: Explaining Religious Differences.“ *Review of Religious Research* 46: 269–283.
- Glaser, B. G. 1995. *Grounded Theory 1984–1994*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B. G., A. L. Strauss. 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies For Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- Golgo, F. 2003. „Všechno pořád při starém: Loňské policejní razie neskoncovaly s mužskou prostitucí v ČR.“ Pp. 77–81 in J. Čulík, F. Golgo, Š. Kotrba, R. Mokřý, K. Murphy, J. Paul, J. Žytek (eds.). *Jak Češi bojují. Výbor z Britských listů*. Praha: Britské listy.
- Graupner, H. 1997. „Austria.“ Pp. 269–287 in D. J. West, R. Green (eds.). *Sociolegal Control of Homosexuality: a multi-national comparison*. New York: Plenum.
- Hall, T. McCajor. 2003. „Czechs.“ Pp. 380–388 in C. R. Ember, M. Ember (ed.). *Encyclopedia of Sex and Gender: men and women in the world's cultures*. Vol. 1. New York: Kluwer/Plenum.
- Hall, T. McCajor. 2005. „Pivo at the heart of Europe: beer-drinking and Czech identities.“ Pp. 65–86 in T. M. Wilson (ed.). *Drinking Cultures: alcohol and identity*. Oxford/New York: Berg Publishers.
- Haman, A. 1999. „Téma prostituce v české literatuře 19. století.“ Pp. 196–200 in Vl. Macura, Vl. Duchek (eds.). *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha: Ústav pro českou literaturu, Akademie věd české republiky.
- Hoffman, R., J. Hutter, R. Lautmann. 1997. „Germany.“ Pp. 255–268 in D. J. West, R. Green (eds.). *Sociolegal Control of Homosexuality: a multi-national comparison*. New York: Plenum.
- Hunter, M. 2002. „The Materiality of Everyday Sex: thinking beyond prostitution.“ *African Studies* 61 (1): 99–120.
- Janošová, P. 2000. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Kempadoo, K. 2004. *Sexing the Caribbean: gender, race, and sexual labor*. New York: Routledge.
- Keough, L. 2003. „Driven Women: reconceptualizing women in traffic through the case of Gagauz mobile domestic laborers in Istanbul.“ *Anthropology of East Europe Review* 21 (2): 73–80.

- Koken, J. A., J. T. Parsons, J. Severino, D. S. Bimbi. 2005. „Exploring commercial sex encounters in an urban community sample of gay and bisexual men: a preliminary report.“ *Journal of Psychology & Human Sexuality* 17 (1–2): 197–213.
- Kulick, D. 1998. *Travesti: sex, gender, and culture among Brazilian transgendered prostitutes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lenderová, M. 2002. *Chytila patrola, aneb prostituce za Rakouska i Republiky*. Praha: Karolinum.
- Levy, R. I., D. Hollan. 1998. „Person-Centered Interviewing and Observation in Anthropology.“ Pp. 333–364 in H. R. Bernard (ed.). *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. Walnut Creek, CA: Altamira Press.
- Liebow, E. 1967. *Tally's Corner: a study of Negro streetcorner men*. Boston & New York: Little, Brown and Company.
- Liegeois, J.-P., N. Gheorghe. 1995. *Roma/Gypsies: a European minority*. London: Minority Rights Group.
- Luhmann, T. M. 1989. *Persuasions of the Witch's Craft*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Morrison, T. G., B. W. Whitehead. 2005. „Strategies of stigma resistance among Canadian gay-identified sex workers.“ Pp. 169–179 in J. T. Parsons (ed.). *Contemporary Research in Sex Work*. New York: Haworth.
- Nedbálková, K. 2000. „Subkultura homosexuálů v Brně.“ *Sociologický časopis* 36: 317–332.
- Nedoma, K. 1962. „Homosexuální prostituce u mladistvých.“ *Československá psychiatrie* 58: 312–314.
- Parker, R. G. 1999. *Beneath the Equator: cultures of desire, male homosexuality, and emerging gay communities in Brazil*. New York: Routledge.
- Persky, S. 1996. *Boyopolis: sex and politics in gay Eastern Europe*. Woodstock, NY: The Overlook Press.
- Plummer, K. 1983. *Documents of Life: an introduction to the problems and literature of a humanistic method*. London: George Allen & Unwin.
- Prieur, A. 1998. *Mama's House, Mexico City: on transvestites, queens, and machos*. Chicago: University of Chicago Press.
- Prokopík, P. 2001. *Hypermaskulinizace*. M.A. Thesis. Praha: Ústav etnologie, Filozofická fakulta Karlovy univerzity.
- Quin, J. M. 2005. *Changing Sexual States: an ethnography of queers, queering and transition in Bratislava*. Ph.D. dissertation. Maynooth: NUI Maynooth.
- Quin, J. M. 2006. „Pornography, Primitives, and Postsocialist Slovakia.“ Pp. 173–198 in T. M. Hall, R. Read (eds.). *Changes in the Heart of Europe: recent ethnographies of Czechs, Slovaks, Roma, and Sorbs, Soviet and Post-Soviet Society and Politics*. Stuttgart, Germany: ibidem-Verlag.
- Quinn, N. 2005. *Finding Culture in Talk: a collection of methods*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rabušic, L., K. Kepáková. 2003. „Adolescent sexual behavior and the HIV / AIDS risk in the Czech Republic.“ *Revija za sociologiju* 34 (3–4): 198–206.
- Reiss, A. J., Jr. 1961. „The social integration of queers and peers.“ *Social Problems* 9 (2): 102–120.
- Resl, V., M. Kumpová, L. Černá, M. Novák, P. Pazdiora. 2003. „Prevalence of STDs among prostitutes in Czech border areas with Germany in 1997–2001 assessed in project „Jana.““ *Sexually Transmitted Infections* 79: e3.
- Riemer, J. W. 1977. „Varieties of opportunistic research.“ *Urban Life and Culture* 5 (4): 467–478.
- Salamon, E. 1989. „The homosexual escort agency: deviance disavowal.“ *British Journal of Sociology* 40 (1): 3–21.

- Salazar, X., C. Caceres, A. Rosasco, S. Kegeles, A. Maiorana, M. Garate, T. Coates. 2005. „Vulnerability and sexual risks: vagos and vaguitas in a low income town in Peru.“ *Cult Health Sex* 7 (4): 375–87.
- Schluter, D. P. 2002. *Gay Life in the Former USSR: fraternity without community*. New York: Routledge.
- Selikow, T. A. 2004. „‘We have our own special language.’ Language, sexuality and HIV/AIDS: a case study of youth in an urban township in South Africa.“ *African Health Sciences* 4 (2): 102–8.
- Štulhofer, A., T. Sandfort. 2005. *Sexuality and Gender in Postcommunist Eastern Europe*. New York: Haworth.
- Tossman, P., S. Boldt, M.-D. Tensil. 2001. „The use of drugs within the techno party scene in European metropolitan cities.“ *European Addiction Research* 7: 2–23.
- Vandepitte, J., R. Lyerla, G. Dallabetta, F. Crabbe, M. Alary, and A. Buve. 2006. „Estimates of the number of female sex workers in different regions of the world.“ *Sexually Transmitted Infections* 82 (3): iii18–25.
- Weiss, P., J. Zvěřina. 2001. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál.
- Willis, P. 1977. *Learning to Labour: how working class kids get working class jobs*. New York: Columbia University Press.

BIOGRAF

**Časopis (nejen) pro biografickou
a reflexivní sociologii**

On-line verzi časopisu, stejně jako informace
o objednávkách a předplatném najdete na webových stránkách:

<http://www.biograf.org>

Obsah nejnovějšího dvojčísla 40-41/2006:

TEXTY

Hana Hašková a Lenka Zamykalová

Mít děti – co je to za normu? Čí je to norma?

Juraj Grňo

Kde sa láme subjekt

Gordon C. Chang a Hugh B. Mehan

Diskurz vedený nábožensky: Bushova vláda o válce s terorismem ...

TAK I TAK

Miloslav Petrušek

Ivanova válka aneb zápas s trojhlavou saní: Úvahy nad literaturou,
dokumenty a historickými daty 1939-1945

DO OKA

Zdeněk Konopásek a Jan Paleček

V moci ďábla: Exorcismus věřícíma očima

Michal Miovský

VI. ročník konference o kvalitativním přístupu a metodách v Olomouci

RECENZE

Miro Tížík

Láska jako vztah k světu, láska ako predmet výskumu

Kateřina Janků a Ema Hrešanová

České sociální vědy pokročily dále – o kolik?

Kontaktní adresa: Zdeněk Konopásek (redakce Biografu),
CTS, Jilská 1, 110 00 Praha 1; redakce@biograf.org